



شیوه های تبلیغ مسیحیت در شبکه های ماهواره ای

پدیدآورده (ها) : شاکر نژاد، احمد

میان رشته ای :: پیام :: پاییز 1389 - شماره 102

از 122 تا 137

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/929732>

دانلود شده توسط : مرکز مدیریت حوزه های علمیه-کتابخانه ایت الله بروجردی

تاریخ دانلود : 29/04/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.



پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

شیوه‌های تبلیغ مسیحیت در شبکه‌های ماهواره‌ای

احمد شاکرنژاد *



چکیده

در دنیای مدرن، تبلیغ دین و معنویت، شیوه‌های جدیدی یافته است. برخی از جریان‌های دینی معاصر در تبلیغ دینی به جای استفاده از شیوه گفتگوی رو در رو، ابزار برنامه‌سازی تلویزیونی را برگزیده‌اند و به جای راه اندازی مجالس سخنرانی، شبکه‌های ماهواره‌ای دینی ساخته‌اند. در حال حاضر حدود یکصد شبکه دینی ماهواره‌ای در فضای ایران فعالیت می‌کنند. اکثر این شبکه‌ها به تبلیغ مسیحیت و اسلام سلفی می‌پردازند و برخی از آنها مانند شبکه‌های مسیحی نجات، ست ۷ پارس، محبت و شبکه سلفی نور، به زبان فارسی برنامه پخش می‌کنند. این پدیده، جنگی نرم در فضای دینی و فرهنگی ما ایجاد کرده و تهدیداتی برای سلامت و تمامیت فرهنگی جامعه ما در برداشته است. لزوم مبارزه با این جنگ نرم و مقابله در برابر تهدیدات آن، بر کسی پوشیده نیست؛ اما در کنار این مقابله می‌توان با شناخت ابزارها و شیوه‌های تبلیغی آنها ضمن دفاع فرهنگی، قدرت نرمی برای عرض اندام در فضای تبلیغ دین کسب کرد. با کسب این قدرت نرم می‌توان هم به مصون‌سازی جامعه در فضای باز کنونی پرداخت و هم در عرصه تبلیغات دینی با ابزارهای مدرن، حرفی برای گفتن داشت و اثرگذار بود.

با اتخاذ این رویکرد، مقاله حاضر سعی دارد به یکی از جریان‌های قدرتمند و پیشرو در عرصه تبلیغات تلویزیونی دین، یعنی جریان اونجلسیم تلویزیونی - که در دامان مسیحیت پرورش یافته است - بپردازد. جریان مذکور مروج گرایش‌های بنیادگرایانه مسیحی و حامی صهیونیسم است و با استفاده از ابزار رسانه و داشتن قدرت مالی و سیاسی فراوان توانسته است پیشرفت‌هایی در تبلیغ عقاید خود در عرصه رسانه و گسترش فعالیت‌هایش داشته باشد.

در ابتدا برای آشنایی بیشتر با این جریان، به معرفی آن پرداخته، عقاید، نحوه فعالیت، گرایش و رویکرد کلی آن را بررسی می‌کنیم، سپس نقدهایی که به فعالیت‌های رسانه‌ای این جریان وارد شده است بررسی خواهد شد. در انتها نیز برخی شیوه‌های برنامه‌سازی و روش‌های تبلیغی این جریان طرح شده و بعضی از پیامدهای منفی آن مطرح می‌گردد.

کلید واژه‌ها: تبلیغ دین، قدرت نرم، اونجلسیم،^۱ تله اونجلسیم،^۲ شبکه‌های دینی ماهواره‌ای

* کارشناس ارشد ادیان و عرفان

چیستی اونجلیسم

جریان فرافرقه‌ای اونجلیسم^۲ یا تبشیرگرایی، جریان نوپایی در مسیحیت است که از لحاظ اعتقادی بر مجموعه‌ای از این چهار پیش فرض استوار است:

۱. مرجعیت و حجیت کتاب مقدس^۲. انحصار رهایی در مسیحیت (ایمان به مسیح نجات دهنده)
۳. نیاز به نوگروری شخصیتی و تولد دوباره روحانی
۴. ضرورت، صحت و فوریت تبلیغ مسیحیت و وجوب نشر عقاید خود.^۴

این جریان از آنجا که در دیگر مسائل الهیاتی و مباحث کلیساشناختی انعطاف‌پذیر است، به جریانی فوق فرقه‌گرایی تبدیل شده و هر فرقه‌ای که با این اصول کلی توافق داشته باشد می‌تواند خود را تبشیرگرانی نیز بنامد. پس سخن گفتن از تبشیرگرهای انگلیکان، تبشیرگرهای پرسبیتی، تبشیرگرهای متدیست و حتی در نظر برخی افراد، سخن گفتن از تبشیرگرهای کاتولیک رم سخنی به گزاف نیست. این صفت (تبشیرگرایی)، وصفی عام است (موصوف آن بیشتر فرقه‌های مسیحی می‌تواند باشد)؛ اما با اصول اعتقادی و منش جمعی برخی از فرق پروتستان، سازگاری بیشتری یافته است؛ مثلاً در آمریکا تبشیرگرهای پرشور بیشتر از فرقه‌های پروتستانی همچون: متدیسم، پیوریتنیسم، پنتیکاستیسم و باپتیسم - خصوصاً باپتیسم جنوبی - هستند. در عرصه رسانه نیز با لفظ اونجلیسم بیشتر عقاید و فعالیت‌های همین جریان‌ها (جریان‌های

پروتستان تبشیرگرا) به ذهن متبادر می‌شود.^۵

همچنین برخی گرایش‌های خاص در روند این جریانات نفوذ کرده و تأثیری اساسی بر فعالیت و اعتقادات آنها گذاشته‌اند. یکی از این گرایش‌ها مسیحیت صهیونیسم است که با تفاسیر تدبیرگرایانه و پیشگویی‌های صهیونیستی تأثیر الهیاتی قابل توجهی بر جریان اونجلیسم گذاشته است. اساساً صهیونیست مسیحی کسی است که تمایل دارد وعده‌های الهی بیشتر از طریق برپاساختن جامعه یهودی در سرزمین‌های اشغالی و مطابق با پیشگویی‌های کتاب مقدس تحقق یابد تا از طریق کلیسا به منزله‌ی پیکر مسیح.^۶ صهیونیسم مسیحی بخش عمده‌ای از خوراک فکری تبشیرگرهای آمریکایی را تأمین کرده و تصویری از آینده جهان و مأموریت مسیحیان ارائه می‌دهد. اونجلیست‌ها نیز به منزله‌ی تریبونی قدرتمند به ارایه آن تصویر و الهیات مرتبط با آن می‌پردازند.^۷

از جمله تأکیدات الهیاتی صهیونیسم مسیحی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. تفسیر ظاهرگرایانه و آینده نگر از کتاب مقدس؛
۲. اعتقاد به قوم برگزیده بودن یهودیان؛^۳ لزوم بازگشت یهودیان به اسرائیل در آخرالزمان؛^۴
۴. گسترش سرزمین اسرائیل از نیل تا فرات؛^۵
۵. اورشلیم به عنوان پایتخت ابدی و انحصاری یهودیان؛^۶ تجدید بنای معبد و هیکل سلیمان؛^۷
۷. وقوع آرماگدون.^۸



صهیونیست مسیحی کسی است که تمایل دارد وعده‌های الهی بیشتر از طریق برپاساختن جامعه یهودی در سرزمین‌های اشغالی و مطابق با پیشگویی‌های کتاب مقدس تحقق یابد.

این نوع پخش زیاد است برخی از پژوهشگران معتقدند نباید آن را «پخش گسترده»^{۱۳} نامید بلکه باید آن را «پخش محدود»^{۱۴} خواند؛ چرا که علی‌رغم تلاش‌های بسیار این گروه، مخاطبان آنها محصور در گتوی پروتستان‌های محافظه‌کارند و تأثیر کمی در خارج از این محدوده دارند.^{۱۵}

در شبکه‌های ماهواره‌ای تبشیرگرا غیر از تبلیغ این الهیات و این‌گونه تدبیرگرایی، برخی سیاست‌های اجرایی صهیونیسم مسیحی که به تریبونی برای اعلام عمومی نیاز دارد نیز طرح می‌شود. یکی از این موارد، جمع‌آوری اعانات برای بازسازی معبد و کمک به شهرک‌سازی و دیگری، تبلیغ برای رونق بخشیدن به تورهای گردشگری فلسطین اشغالی و جذب افراد برای استقبال از این تورها است.

تله اونجلیسم پدیده‌ای است که بدواً در آمریکای شمالی رخ داده است. اما این واقعیت انکارناپذیر است که پدیده مذکور از طریق رسانه -البته بیشتر از طریق ماهواره و تلویزیون کابلی تا رسانه‌های رسمی و عمومی- به اکثر قریب به اتفاق کشورها راه یافته است.

مسیحیت تبشیری در فضای تبلیغ رسانه‌ای دین اصطلاحاً تله اونجلیسم^{۱۶} نامیده می‌شود. اساساً تله اونجلیسم لفظی عام برای همبستگی نه چندان مستحکم اونجلیست‌های پروتستان^{۱۷} است که فعالیت تبشیری خود را از طریق برنامه‌ها و کانال‌های تلویزیونی انجام می‌دهند.^{۱۸} این فعالیت‌ها از جانب مسیحیان بنیادگرا و واپسگر اداره می‌شود؛ اما آنان در عین واپسگرایی اعتقادی، اغلب در استفاده از جدیدترین تجهیزات و فن‌آوری‌های مدرن در فعالیت‌های تبشیری پیشتاز هستند.^{۱۹} پخش برنامه‌های تبشیرگرا در سطح جهان روزبه‌روز در حال افزایش و گسترش است؛ اما هر چند گستره

مسیحیت اساساً یک دین تبشیری است. مسیحیان تبشیرگرا نیز با تأکید فراوان روی فزاینده‌ای از اناجیل مثل انجیل متی ۲۸:۱۹- که امر مستقیم به تبلیغ مسیحیت در تمام نقاط جهان است-^{۲۰} به تبلیغ گستره این آیین پرداخته‌اند. با این احوال، این تبلیغات تبشیری تأثیرات عمیقش را در آمریکای شمالی- (که غالباً پروتستان هستند- گذاشته است. یکی از تحقیقات اخیر این‌گونه ارزیابی می‌کند که حدوداً سیزده میلیون نفر در آمریکای شمالی به طور منظم برنامه‌های تله اونجلیست‌ها را مشاهده می‌کنند. حدوداً شصت میلیون آمریکایی نیز در هر هفته به نحوی از انحاء در معرض برنامه‌های دینی تله اونجلیسم قرار می‌گیرند.^{۲۱} حتی این‌طور تخمین زده می‌شود که از هر چهار نفر در آمریکا

یک نفر به کلیساهای اونجلیستی وابسته است.^{۱۸} این آمارها نشان‌دهنده آن است که مخاطبان این فعالیت‌ها در آمریکا بسیار زیادند و همچنین عمق و گستره این فعالیت‌ها و میزان مخاطبان آنها در آمریکا نسبت به دیگر کشورها بسیار بیشتر است.

ریشه تله اونجلیسم به فعالیت واعظان احیاگری^{۱۹} مثل دوایت مودی،^{۲۰} بیلی ساندی^{۲۱} و چارلز فینی^{۲۲} می‌رسد که برنامه‌های تبشیری را بهبود بخشیده، گسترش دادند. این فعالیت‌ها در آغاز فعالیت‌های رادیویی بودند که باعث می‌شد اونجلیست‌ها به عموم مردم از طریق رسانه جمعی دسترسی یابند، سپس آنها برای تبلیغ و تبشیر از تلویزیون استفاده کردند. این فعالیت‌ها- که کلیسای الکترونیک^{۲۳} نیز خوانده می‌شدند- بعداً با استفاده اونجلیست‌ها از تلویزیون تحت عنوان تله اونجلیسم شهرت یافتند.

در ابتدا اصطلاح کلیسای الکترونیک به جریان خاصی از مسیحیان متعلق نبود و اگر کلیسایی از رسانه الکترونیک بهره می‌برد به این نام خوانده می‌شد؛ اما با گذشت زمان و پیشرفت در استفاده از رسانه‌های دیداری و شنیداری، اصطلاح تله اونجلیسم مختص پروتستان‌نیم شد. تله

اونجلیست‌های معروف از جری فال ول^{۲۴} باپتیست^{۲۵} و جیمز کندی^{۲۶} پرسبتری^{۲۷} گرفته تا فرد پریس^{۲۸} که فردی آمریکایی - آفریقایی و غیر فرقه‌گرا^{۲۹} بود و دیگر فعالان مهم تبشیر تلویزیونی، داخل در طیف وسیعی از سنن پروتستان بودند که با گرایش‌های



شبکه‌های ماهواره‌ای تبشیرگرا غیر از تبلیغ این الهیات و این‌گونه تدبیرگرایی، برخی سیاست‌های اجرایی صهیونیسم مسیحی که به تریبونی برای اعلام عمومی نیاز دارد نیز طرح می‌شود.

بنیادگرایانه و اونجلیستی تغذیه می‌شدند؛ اما در این میان مطرح‌ترین و جنجالی‌ترین چهره‌ها، فعالان پنتیکوستال^{۳۰} مثل جیمی سواگارت،^{۳۱} جیم و تامی بارکر،^{۳۲} اورال رابرتس^{۳۳} و پت رابرتسون بودند.^{۳۴}

به طور خلاصه باید گفت که تبشیرگرایان تلویزیونی، معمولاً پروتستان‌هایی بنیادگرا هستند که انجیل را از خطا مصون دانسته، سرسختانه از تفسیر لفظی کتاب مقدس دفاع می‌کنند و تأکید دارند که نجات از راه ایمان و فیض حاصل می‌شود، همچنین بر پیشگویی‌های برخاسته از کتاب مقدس تأکید می‌ورزند و با نزدیک دانستن آخرالزمان سعی می‌کنند مقدمات آن را فراهم آورند. بر این اساس، در فعالیت‌های خود بر بازگرداندن یهودیان به بیت‌المقدس تأکید فراوان دارند.

نقدهای وارده به فعالیت‌های اونجلیستی

با توجه به ماهیت و اهداف شبکه‌های مذکور و شیوه فعالیت آنها می‌توان تحلیل‌ها و نقدهایی بر فعالیت آنان وارد کرد. این نقدها و چالش‌ها از چند جهت متوجه فعالیت شبکه‌های تبشیری می‌شود. غیر از



مقدمه

واعظان تله اونجلیسم معمولاً به سنت فکری مسیحی توجه ندارند و با هدف ایجاد تحول احساسی و انی در افراد، مستقیماً سراغ کتاب مقدس رفته، برداشت‌های شخصی از آن ارائه می‌دهند.

تحلیل‌هایی در مورد حمایت‌های مالی، برخی از این نقدها جنبه اعتقادی دارد و ناظر به اهداف و مقاصد الهیاتی و سیاسی این شبکه‌ها است. برخی مربوط به عملکرد گردانندگان این شبکه‌ها است که شامل اتهامات مالی، سوء رفتارهای جنسیتی و اختلالات شخصیتی است. برخی از نقدها نیز مربوط به فرم و شکل فعالیت و نحوه دستیابی به اهداف و تحقق ایده‌ها و پیامدهای خواسته و ناخواسته آنها است.

نقد و تحلیل الهیاتی

تسلط مسیحیت پنتیکوستال (مسیحیت هزاره‌گرا) در برنامه‌های دینی این شبکه‌ها باعث ایجاد نوعی ثنویت بارز و جهان‌بینی آخرالزمانی شده است. این جهان‌بینی تمام روابط فردی و اجتماعی پیرامونی و تمام مسایل اخلاقی و دینی را در بافت جنگ کیهانی بین خداوند و شیطان می‌نگرد. این فهم دوالیستی از خیر و شر مطلق آنقدر افراطی در پیش گرفته می‌شود که در تحلیل رخدادهای عامل انسانی لحاظ نمی‌شود و ارزش‌گذاری‌های اخلاقی با ادبیاتی غیر ملموس و پر از ابهام صورت می‌گیرد.

این ادبیات دوالیستی و دشمن‌نگر، تغذیه‌کننده وطن‌پرستی متعصبانه تله اونجلیست‌ها شده است. تبعات این امر مخالفت با مسلمانان، اعراب، فلسطینیان و همچنین شیطان و دشمن دانستن آنها بوده و توجیه‌گر رفتار سلطه‌جویانه دولت ایالات متحده شده است.^{۳۵} بر همین اساس، بیشتر

فرجام‌شناسی‌ها و پیشگویی‌های تله اونجلیست‌ها به محکوم کردن دیگر نظام‌های اعتقادی و طرفداری از اعتقادات مسیحیان تبشیری و حمایت از کشور آمریکا می‌انجامد. در برنامه‌های خبری تله اونجلیستی نیز تمایز روشنی بین گزارشگری حرفه‌ای و شرح مبتنی بر مسائل اعتقادی وجود ندارد و معمولاً از رخدادهای خبری به نفع خود برداشت‌های الهیاتی ارائه می‌دهند.^{۳۶}

برخی تله اونجلیست‌ها، مثل کنت کوپلند،^{۳۷} روبرت تیلتون^{۳۸} و روبرت شولر^{۳۹} برای جلب حمایت مالی به افراد کم سواد و عامه مردم تصویری سطحی از رفاه و ثروت ارائه می‌دهند و از آسایش و آرامش فقط جنبه مادی آن را به تصویر می‌کشند. این امر باعث می‌شود که ایده‌آل‌ها و ارزش‌های دینی و معنوی مثل اطاعت از خدا و سرسپردگی به او، نفس‌کشی و مبارزه با خواسته‌های نفسانی، عشق ورزیدن به فقرا و ترک تعلقات دنیایی و انکار تعلق به رفاه و ثروت دنیوی، قدر و قیمتی نیابد و به جای آن، آسایش دنیوی مهم جلوه کند.^{۴۰}

برای اکثر تله اونجلیست‌ها رفاه مالی مطلوب و



تله اونجلیسم با ارایه خوراک دینی آماده، مخاطبانش را به افرادی منفعل و بدون فکر و تأمل تبدیل می‌کند.

جا افتاده پیروی می‌کنند کاسته شود.

همچنین تبلیغ روی غیر فرقه‌گرایانه^{۴۵} بودن آنها با نحوه عملکرد فرقه‌گرایانه آنها چندان سازگار نیست. تله اونجلیست‌ها ادعا می‌کنند که به هیچ یک از فرق اولویت نمی‌دهند و هدف آنها فقط تبلیغ انجیل است؛ اما وقتی از آنها سؤال می‌شود که در صورت لزوم به کدام کلیسای محلی می‌روید؟ خواهند گفت که به کلیسای تبتیری که ترجیحاً به شبکه متبوع آنها توجه داشته باشد یا به شبکه آنها متعلق باشد،^{۴۶} همچنین در برنامه‌های خود کراراً برداشت بنیادگرایانه خود را از مسیحیت ارائه می‌دهند و سر سازگاری با برداشت‌های دیگر ندارند.

نقد و تحلیل سیاسی

منتقدان به این نکته توجه دارند که برخی از تله اونجلیست‌ها سعی می‌کنند بر کمپین‌های سیاسی تأثیر بگذارند. پخش کنندگان برنامه‌های دینی از جناح راست مسیحی حمایت می‌کنند و برنامه‌هایی تلویزیونی را به سکویی برای اعلام برنامه‌های جناح جمهوری خواه و حمایت از آنها تبدیل کرده‌اند تا پشتیبانی مالی و اجرایی محافظه‌کاران را جلب

پذیرفته است؛ از این رو مخاطبان خود را به طلب دعا از شبکه و پرداختن اعانه به آن ترغیب می‌کنند تا خداوند در عوض به آنان وفور^{۴۱} مالی بخشد. به این شکل مخاطبان بهتر اعانه می‌دهند و ثروت بیشتری نصیب این فعالیت‌ها می‌شود.^{۴۲} این امر برخاسته از روح آیین پروتستان است که هر شکل ثروت را مطلوب و آن را به عنوان میوه دلپذیر کار سخت کوشانه توجیه می‌کند.

البته عقایدی که دستمایه این‌گونه عوام‌فریبی‌ها قرار می‌گیرد اغلب غیر عقلانی و بعضاً خرافی است. واعظان تله اونجلیسم معمولاً به سنت فکری مسیحی توجه ندارند و با هدف ایجاد تحول احساسی و آنی در افراد، مستقیماً سراغ کتاب مقدس رفته، برداشت‌های شخصی از آن ارائه می‌دهند، همچنین اونجلیست‌ها به صراحت اکتشافات علمی و نقدهای تاریخی که وثاقت عهد عتیق را زیر سؤال می‌برد کاملاً انکار کرده، نادیده می‌انگارند.^{۴۳} به دلیل اظهارات احساسی و هیجانی، بیشتر مخاطبان شبکه‌ها، سیاه پوست‌ها، زنان و افرادی با تحصیلات پایین و درآمد متوسط هستند.^{۴۴} این امر در کنار برخی رفتارها مثل به تصویر کشیدن شفایابی بیماران، نشان دادن کرامت‌هایی از واعظان و پخش ادعاهایی باورنکردنی تحت عنوان شهادت‌های مسیحیان باعث شده است که از اعتماد قشر تحصیل کرده، عقلگرا یا دیگر مسیحیان که از کلیساهای سنتی و



نمایند. جری فالول و سازمان او به نام «اکثریت اخلاقی» و همچنین برنامه کلوپ ۷۰۰ رابرتسون که از شبکه CBN پخش می شود در سال ۱۹۸۸ دنبال تاثیرگذاری بر نامزدهای جمهوری خواه آمریکا بودند.^{۴۲} این اعمال نفوذ در انتخابات اخیر که اواما در آن پیروز شد ادامه داشت؛^{۴۳} هرچند چندان ثمربخش نبود. فعالیت سیاسی آنها از آن جهت برای تحلیل گران مهم است که قاطبه مسیحیان آمریکا مخصوصاً در ایالت های جنوبی و جنوب غربی آمریکا مسیحیان محافظه کار هستند. اینان به حرف تله اونجلیست ها به عنوان کلامی از طرف خدا توجه داشته، تأثیر بسیاری از آن می پذیرند. همچنین توفیق سیاسی برای تله اونجلیست ها حیاتی است؛ چرا که دخالت در روند انتخابات و کمک کردن به پیروزی نامزدهای همسو برای آنها هم نفع مالی دارد و هم منفعت ایدئولوژیک؛ به این معنا که با نفوذ در لایه های سیاسی می توانند معافیت های مالیاتی خود را حفظ کرده، بر آنها بیفزایند، همچنین با جهت دهی به سیاست های خارجی به تحقق اهداف اعتقادی خود در سطح جهان کمک کنند.

اتهامات رفتاری و شخصیتی

اتهامات رفتاری و شخصیتی زیادی به تبشیرگران مطرح خصوصاً تبشیرگران آمریکایی وارد شده است و فسادهای اخلاقی و مالی آنان هر چند وقت یک بار سوژه رسانه ها قرار می گیرد؛ مثلاً جیمی سواگارت^{۴۵} و جیم و تامی فای باکر^{۴۶} در فاصله سال های ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۱ چندین بار موضوع بحث رسانه ها بوده اند. از سواگارت نوار ویدیویی پخش شد که با وجود منع شرعی در آیین مسیحیت در چندین موقعیت

نمایند. جری فالول و سازمان او به نام «اکثریت اخلاقی» و همچنین برنامه کلوپ ۷۰۰ رابرتسون که از شبکه CBN پخش می شود در سال ۱۹۸۸ دنبال تاثیرگذاری بر نامزدهای جمهوری خواه آمریکا بودند.^{۴۲} این اعمال نفوذ در انتخابات اخیر که اواما در آن پیروز شد ادامه داشت؛^{۴۳} هرچند چندان ثمربخش نبود. فعالیت سیاسی آنها از آن جهت برای تحلیل گران مهم است که قاطبه مسیحیان آمریکا مخصوصاً در ایالت های جنوبی و جنوب غربی آمریکا مسیحیان محافظه کار هستند. اینان به حرف تله اونجلیست ها به عنوان کلامی از طرف خدا توجه داشته، تأثیر بسیاری از آن می پذیرند. همچنین توفیق سیاسی برای تله اونجلیست ها حیاتی است؛ چرا که دخالت در روند انتخابات و کمک کردن به پیروزی نامزدهای همسو برای آنها هم نفع مالی دارد و هم منفعت ایدئولوژیک؛ به این معنا که با نفوذ در لایه های سیاسی می توانند معافیت های مالیاتی خود را حفظ کرده، بر آنها بیفزایند، همچنین با جهت دهی به سیاست های خارجی به تحقق اهداف اعتقادی خود در سطح جهان کمک کنند.

نقد و تحلیل شکل و شیوه ارایه

برخی از نقادان نیز با توجه به فرم و نحوه ارائه فعالیت های این شبکه ها نقدهایی قابل تأمل ارائه داده اند. تله اونجلیسم با ارایه خوراک دینی آماده،

با زنی فاحشه مباشرت کرده بود. واضح است که رفتارهای متظاهرانه و ریاکارانه همچون این اتفاق باعث تنفر و بیزاری از تله اونجلیست‌ها شد.^{۵۲}

مباشرت‌های جیم باکر با منشی کلیسا، جسیکا هان^{۵۳} و طلاق گرفتن از همسرش و تأییداتی

که او بعضاً از همجنس‌خواهی انجام می‌داد و همچنین کلاهبرداری‌های مالی و ولخرجی در سبک زندگی‌اش که منبع آن اعانات مردم بود، باعث شد که اقبال مردم به او کم شود و

در حاشیه قرار گیرد.^{۵۴} همچنین پال کراوچ رییس شبکه تی‌بی‌ان در سال ۱۹۹۸، متهم شد که با اونچ‌لونی‌فورد کارمند سابقش در یک کشتی مباشرت همجنس‌گرایانه داشته است.^{۵۵}

داگلاس گودمن^{۵۶} یک مبلغ تبشیرگر است که چند سال پیش در انگلستان رسوایی اخلاقی به بار آورد. او در سال ۲۰۰۴ به دلیل داشتن رابطه جنسی با

چهار نفر از اعضای جماعتش به زندان محکوم شد؛ اما بعد از آزادی، همسرش جماعت دیگری را پایه‌گذاری کرد و داگلاس هم به او پیوست.^{۵۷}

در سال‌های اخیر تدهاگارد^{۵۸} به دلیل رفتارهای همجنس‌گرایانه، کنت‌هوایند^{۵۹} به دلیل رشوه دادن برای فرار از مالیات، میخایل‌رید^{۶۰} به دلیل

رفتارهای متعدد جنسی بدون ازدواج و همچنین تذبذبی^{۶۱} به دلیل مباشرت جنسی با اعضای کلیسا متهم شناخته شده‌اند.^{۶۲}

همچنین از لحاظ اخلاقی‌های مالی می‌توان

بازرترین موردی که در برنامه‌های تبلیغی این شبکه‌ها مشاهده می‌شود، سرزنده و بانشاط بودن عموم برنامه‌ها است.

اورال رابرتز را مثال زد. او وقتی در دهه ۱۹۸۰ در اوج شهرت بود ادعا کرد که «خداوند من را قبض روح می‌کند».^{۶۳} اگر میلیون‌ها دلار اعانه‌ای را که برای ساخت بیمارستانش نیاز دارد به موقع دریافت نکند. این ترفندها باعث شد که حساسیت‌های منتقدان بیشتر شود و دلبخواه بودن این کمک‌ها زیر سؤال رود و نگاه‌های منفی به فعالیت‌های تله اونجلیستی شکل گیرد.^{۶۴}

اخیراً فعالان بزرگ تله اونجلیسم سعی کرده‌اند به مسائل مالی خود شفافیت بخشند؛ اما به دلیل خودمختاری آنان احتمال سوء استفاده مالی از

اعانات هنوز هم به میزان بسیاری وجود دارد و این مسئله به همراه برخی ابهامات درباره چهره حقیقی و هدف اصلی فعالان این عرصه، تغذیه‌کننده بی‌اعتمادی به این فعالیت‌ها است. ثمره این

ابهامات و اتهامات آن بوده که بعد از دهه ۱۹۸۰ میزان حمایت‌های مالی مردمی از این شبکه‌ها تا

۷۵ درصد کاهش یافته است.^{۶۵}

شیوه‌های تبلیغ دین در تله اونجلیسم

اما فارغ از نقدهای وارد شده به فعالیت‌های مذکور



نظری و طرح شیوه‌های راهگشای تله اونجلسیم می‌پردازد. فعالان اونجلسیم به فعالیت خود کاملاً به شکل یک حرفه نگاه می‌کنند و به شکل تخصصی در این زمینه فعالیت دارند.^{۶۶}

استفاده رادیویی نکردن از تلویزیون: تله اونجلسیم در سال‌های اخیر ضعف‌های سابق خود را تا حدودی رفع کرده است و به جای تبشیر منبری در تلویزیون بیش از پیش از امکانات و قابلیت‌های تلویزیونی استفاده می‌کند؛ به طوری که برخی اذعان می‌دارند اگر برنامه‌های تبشیری توانسته‌اند تعدادی مخاطب غیر اونجلیست جذب کنند فقط به دلیل فراتر رفتن آنها از سبک سابق و استفاده از جذابیت‌ها و قابلیت‌های بصری و سرگرم‌کننده‌ای است که به رسانه‌های تصویری اختصاص دارد.^{۶۷}

نشاط و سرزندگی: بارزترین موردی که در برنامه‌های تبلیغی این شبکه‌ها مشاهده می‌شود، سرزنده و بانشاط بودن عموم برنامه‌ها است. این سرزندگی در دکور برنامه‌ها و نحوه تبلیغ مبلغان و فعالیت مجریان مشهود است. با استفاده از رنگ، موسیقی، نور و افکت‌های صوتی، به ویژه در برنامه‌های نیایشی و همایش‌های احیای روحانی شادابی دیداری و شنیداری زیادی به مخاطبان منتقل می‌شود. این امر باعث جلب مخاطبان جوان و ایجاد شادی و فرح برای مخاطبان مسن می‌شود و به مقبولیت برنامه می‌افزاید.

فاصله نگرفتن از فضای متداول فرهنگی: در

تله اونجلسیم با هدف اینکه جایگزینی کامل برای شبکه‌های غیر دینی باشد خدمات برنامه‌ای کاملی را ارائه می‌دهد تا سلیقه‌های مختلف را پوشش داده، بیننده معتقد را از شبکه‌های تبلیغی دیگر و شبکه‌های رغیب بی‌نیاز کند.

می‌توان نگاهی به تجارب این گونه فعالیت‌ها در عرصه تبلیغ رسانه‌ای دین انداخت و اجمالاً به روش‌های آنها برای کسب موفقیت در این عرصه نظر افکند. هرچند تجارب مذکور مورد تأیید نیست و همان‌طور که بیان خواهد شد آثار مخربی حتی برای جامعه مسیحیت داشته است، اما از آن‌رو که آزمون و خطایی در به‌کارگیری تلویزیون در تبلیغ دین است بررسی آن خالی از لطف نخواهد بود. برخی از این شیوه‌ها و شگردها عبارت‌اند از:

تنوع برنامه‌ای و لحاظ کردن نیازهای گوناگون:

تله اونجلسیم با هدف اینکه جایگزینی کامل برای شبکه‌های غیر دینی باشد خدمات برنامه‌ای کاملی را ارائه می‌دهد تا سلیقه‌های مختلف را پوشش داده، بیننده معتقد را از شبکه‌های تبلیغی دیگر و شبکه‌های رغیب بی‌نیاز کند.

توجه به کار زیربنایی و استحکام زیرساخت‌های

نظری: با توجه به پیچیدگی‌های فنی کار رسانه‌ای و تبلیغ تلویزیونی، معمولاً در برنامه‌ها و فعالیت‌های موفق گروه یا کالجی به تأمین زیرساخت‌های

انتخاب سبک برنامه‌ها و استفاده از ابزارهای نور و صدا از سبک‌های مقبول و متداول استفاده می‌شود. در کنار استفاده از قالب‌های رسانه‌ای مطرح (مثل اجرای ترکیبی متشکل از جدیدترین سبک‌های موسیقی و بهره‌گیری از خوانندگان مطرح) از لباس‌های مد روز و دکورهایی با وسایل چشم‌نواز استفاده می‌شود تا از ارزش‌های فرهنگ عرفی فاصله گرفته نشود. البته افراط در این کار باعث برانگیختن نقدهایی به فعالیت‌های برنامه‌سازی شده است؛ اما به هر حال این رویکرد به طور کمی بر تعداد مخاطبان برنامه‌ها افزوده است.

توجه به مسائل ملموس و جاری: معمولاً در تبلیغات دینی این شبکه‌ها، مسائلی برای بحث و موعظه انتخاب می‌شود که اکثر افراد در جامعه‌ی مدرن درگیر آنها هستند و به دنبال راه‌حلی برای کنار آمدن با آنها می‌گردند؛ موضوعاتی مانند: نحوه‌ی کسب آرامش، چگونگی خلاصی از رنج، راه کم کردن اضطراب و دلهره، طریق دستیابی به رفاه و نیل به موفقیت، شیوه‌ی کنار آمدن با تنهایی، نحوه خلاصی از بار گناه و عذاب وجدان، راه مواجهه با بیماری و فقر و دیگر گره‌های ملموس زندگی مثل مشکلات خانوادگی، درگیری‌ها و اختلافات زناشویی یا چگونگی انتخاب همسر و معیارهای آن.

ایجاد زمینه مذهبی به جای حس مذهبی: در ابتدا برنامه‌سازان تله اونجلیستی درصدد ایجاد حس مذهبی از طریق تبلیغ مستقیم بودند و برنامه‌های

و عطا، سخنرانی و سمینار مذهبی در این فعالیت‌ها بیشتر بود؛ اما در چند سال اخیر بیشتر به ایجاد زمینه معنوی و مذهبی توجه می‌شود؛ به این شکل که در خلال برنامه‌های سرگرم‌کننده، فیلم، سریال و شوی موسیقی، مضامین دینی به شکل غیرمستقیم با هنر رسانه‌ای آمیخته می‌شود تا زمینه برای دینداری و پیدایش حس دینی فراهم می‌گردد.

ایجاد ارتباط مستقیم و رفتار تعاملی با مخاطب: با گنجاندن عناصری چون ارتباط مستقیم تلفنی، دریافت فاکس، ایمیل یا در اختیار قرار دادن تلفن تماس رایگان، ایجاد امکانی برای درخواست دعا برای بستگان از طریق برنامه پخش زنده و همچنین سهیم کردن بینندگان در اجرای برنامه و تأمین هزینه آن سعی می‌کنند ارتباطی زنده و مستقیم با بینندگان برقرار کنند تا آنان برنامه و شبکه را از خود بدانند.^{۶۸}

بهره‌گیری از چهره‌های مردمی و موفق: در میزگردها، جنگ‌ها و گفت‌وگوهای ویژه اغلب از اشخاص موفق در ورزش، سینما، موسیقی، اقتصاد و دیگر حیطه‌هایی که عامه مردم توجه خاصی به آن دارند، استفاده می‌شود. در این‌گونه برنامه‌ها افراد مذکور شهادت می‌دهند که مسیح و ایمان به مسیحیت بسیار در موفقیت آنها تأثیرگذار بوده است. آنان با بیان حکایت‌هایی مختلف ادعا می‌کنند که به کرات دست روح القدس در فعالیت آنها و موفقیتشان نقش ایفا کرده است. معمولاً این‌گونه افراد برای



زندگی خود دو بخش برمی‌شمرند: بخشی تاریک و ناموفق و بخشی درخشان و موفقیت‌آمیز و اذعان می‌کنند که این تأییدات قدسی مربوط به زمانی است که آنان به مسیح ایمان آورده و وارد مرحله درخشان زندگی خود شده‌اند.

بهره‌گیری از متخصصان الهیات آشنا با رسانه: مبلغان و کارشناسان مذهبی در این برنامه‌ها معمولاً با فضای تبلیغ تلویزیونی آشنا هستند و به الزامات این رسانه یعنی هماهنگی با دوربین، توجه به وسایل ضبط صدا، استفاده مناسب از فضای دکور، به کارگیری فنون جذب مخاطب و ایجاد مجالی برای پخش آنونس‌ها و میان‌پرده‌ها بین سخنان‌شان، توجه ویژه دارند. این امر ارتباط آنان را با مخاطبان تسهیل کرده، از خستگی و دل‌سردی مخاطب می‌کاهد.

بهره‌گیری از نیروهای جوان و جذاب: مجریان و مبلغان برنامه‌های تبشیری اغلب افراد جوان یا میان‌سالی هستند که از لحاظ پوشش ظاهری بسیار آراسته بوده، از نظر وضعیت بدنی و نحوه راه رفتن و نشستن هنجارهای پسندیده عموم مردم را رعایت می‌کنند. در برنامه‌های تبلیغی و جلسات موعظه به ندرت از عالمان و واعظان کهن‌سال یا فرتوت استفاده می‌شود. البته با نگاهی به زندگی مبلغان بزرگ در این شبکه‌ها دیده می‌شود که افرادی با کبر سن میان آنان وجود دارند که جلوی دوربین بسیار کمتر از سن واقعی‌شان جلوه می‌کنند.

بهره‌گیری فراوان و اعظان از حرکات بیانی دست

و صورت: نحوه بیان مجریان و واعظان به گونه‌ای است که با حرکات دست و صورت و زیر و بم کردن صدا و فعالیت بدنی بسیار توجه مخاطبان را جلب کرده، آنان را فعالانه درگیر موضوع تبلیغ و بحث می‌کند. البته اگر کسی با این شیوه تبلیغ و موعظه آشنایی نداشته باشد در نگاه اول ممکن است این حرکات، زنده جلوه کند؛ اما به دلیل جا افتادن فرهنگ این ارتباط رسانه‌ای مخاطبان برنامه‌های تبشیری حرکات بیانی را ناپسند نمی‌دانند و می‌پسندند که بزرگان تله اونجلسیم بسیار پرتحرک جلوی دوربین ظاهر شوند.

غلبه گزارش و توصیف بر تبلیغ و تجویز در ادبیات تله اونجلسیم: در برنامه‌های تله اونجلسی گزارش به همراه همدلی، دلسوزی و جلب اعتماد مخاطب، جای تبلیغ مستقیم و توصیه‌های هنجاری را گرفته است؛ از این رو برنامه‌های توصیفی مثل برنامه‌های خبری، مستندهای گزارشی، فیلم‌ها و سریال‌ها بیشتر شده و جنبه‌های تصویری و هنری برنامه‌ها به جای جنبه‌های خطابی آنها افزایش یافته و عناصر روان‌شناختی در برنامه‌ها دخیل گشته است.^{۶۹}

جلب اعتماد مردم با فرافرقه‌ای و غیردولتی جلوه دادن برنامه‌ها: مکرراً در برنامه‌ها و شبکه‌های اونجلسی تبلیغ می‌شود که این فعالیت‌ها غیردولتی است و از جانب نهادهای دولتی حمایت نمی‌شود. البته این برنامه‌ها به طور غیرمستقیم از حمایت جناح راست مسیحی برخوردارند؛ ولی تبلیغ غیردولتی

بودن باعث می‌شود مخاطبان اعتماد بیشتری به این فعالیت‌ها داشته باشند و آن را از خود بدانند.

تبلیغ فرافرقه‌ای بودن این برنامه‌ها نیز ابزاری برای جلب اعتماد مخاطبان است. هر چند گرایش‌های خاص الهیاتی و الزامات اعتقادی اونجلیسم بر این برنامه‌ها حاکم است، ولی با استفاده از برخی برنامه‌های غیرفرقه‌ای و فرافرقه‌ای در کانال‌های منطقه‌ای سعی می‌شود اعتماد بینندگان جلب گردد.

پیامدهای منفی برنامه‌سازی اونجلیستی

گفتمی است که روش‌های تبلیغی تله اونجلیسم موفقیت‌هایی در جلب مخاطب داشته است؛ اما این روش‌ها پیامدهایی منفی نیز در پی داشته که باعث سلب اعتماد مسیحیان راست‌گیش شده است. واضح است که هزینه‌های مالی شبکه‌های تبشیری برای بالا بردن کیفیت برنامه‌ها و تهیه برنامه‌های جذاب بالا است و منابع کلیسایی، دولتی، فروش ساعت پخش و بعضاً آگهی بازرگانی، بخشی از آن هزینه‌ها را تأمین می‌کنند؛ از این رو نیاز بسیاری به کمک مالی بینندگان وجود دارد. تله اونجلیست‌ها برای جذب مخاطب بیشتر و ماندن در عرصه رقابت با دیگر شبکه‌ها، وارد بازاری می‌شوند که شبکه‌های ماهواره‌ای راه انداخته‌اند. در این بازار، مخاطبان، خریداران برنامه‌های ماهواره‌ای به حساب می‌آیند. در بازار شبکه‌های دینی، دین به شکل کالایی به مخاطبان فروخته می‌شود. پس، به تبع این نگاه



همچنین برنامه‌های تبشیری سعی می‌کنند برای جلب مخاطب بر رجا و امید دینی در برنامه‌ها بیشتر تکیه کرده، از اهمیت خوف و ترس دینی بکاهند.

بازاری، دین کالایی دانسته می‌شود که مشتریانی دارد و فروشندگانی که در عرضه آن با هم رقابت می‌کنند. این فروشندگان رفته‌رفته برای ماندن در بازار تبلیغ دین، سعی می‌کنند ارزش کالایی محصول ارائه شده را افزایش داده، به سلیق و علائق خریداران - که همان بینندگان شبکه‌ها هستند [و هزینه‌های آن را تأمین می‌کنند]- توجه کنند؛^{۷۰} از این رو شبکه‌های تبشیری تمام سعی‌شان را برای جلب مخاطبان و کسب درآمد به کار می‌گیرند تا برنامه‌ها و فرآورده‌هایی مقبول طبع آنان ارائه دهند. این شکل از توجه به سلیق مخاطب و نیازهای هیجانی و پسندهای دنیوی او و پیروی از مُدها و خواسته‌های متداول اجتماعی تناقضی آشکار با غایات دینی و معنوی‌ای دارد که شبکه‌های مذکور به عنوان اهداف خود اعلام کرده‌اند.

راز دوام ادیان سنتی آن بوده است که کالایی نشده‌اند؛ اما تله اونجلیسم با ساخت بازاری برای سمبل‌ها و ایده‌های دینی و ایجاد رقابت در عرضه آن هر چند روزگاری بر رونق آن می‌افزاید اما در نهایت ارزش‌های مبادلاتی، ارزش‌های معنوی را با چالشی جدی مواجه خواهد کرد.^{۷۱} با تداوم این روند عملاً



نتیجه گیری

در قالب نتیجه گیری به برخی تناقض‌هایی که تله اونجلیسیم درون خود دارد به شکل فهرست‌وار اشاره می‌شود:

- فرض مخاطب عام در برنامه، در عین خطاب قرار دادن گروهی خاص؛

- فرض موم‌وار بودن انسان‌ها و لحاظ نکردن تفاوت‌ها، در عین تکرار روش‌هایی که نتوانسته است مردم را به شکل موم تغییر دهد؛

- ارائه پیام‌های جاودان و کلی در قالب‌هایی که جزئی و موردی‌اند؛

- فرض مقبولیت هرگونه پیام دینی و پذیرش عمومی آن، در عین داشتن مخاطبان اندک و پذیرش محدود؛

- فرض همدلی با مخاطب، در عین تلاش برای فاصله گرفتن از غیر خود و گناهکار دیدن دیگران؛
- بشارت مکرر به نزدیک بودن ملکوت خداوند و پایان جهان، بدون اینکه وعده‌های قبلی پایان جهان محقق شده باشد؛

- فاصله‌اندازی میان مردم و دشمن‌تراشی در عین دعوت به وحدت و صلح؛

- شعار همدلی، همراهی و هم‌نوعی دادن در عین داشتن حس سلطه طلبی بر مردم و التزام به غلبه کردن بر آنها.^۳

شبکه‌های تبشیری‌گرا به فروشندگانی تبدیل می‌شوند که متناسب با پسند مخاطبان محصولات دینی به آنها ارائه می‌دهند و بینندگان نیز در عوض به انباشت سرمایه و افزایش توانمندی‌های آنان کمک می‌کنند و از آنجا که تازه مسیحی‌شدگان به برنامه‌هایی که باعث جذب آنها می‌شود عنایت بیشتری دارند و اعانه بیشتری می‌دهند، متولیان به بازار بین‌المللی این شبکه‌ها توجه زیادی دارند؛ چراکه هر چقدر نوکیشی بیشتر شود درآمد بیشتری عاید می‌شود.^۳

ضعف ایدئولوژیک برنامه‌های تبشیری همان‌طور که بیان شد ریشه در رویکرد ثنویت‌گرا یا تقابلی دارد که بین خیر و شر یا خدا و شیطان در برنامه‌های تبشیری ایجاد می‌شود. در این تقابل، مخالفان در گروه شر یا شیطان قرار می‌گیرند و حامیان شبکه و هر کسی که به نحوی از انحاء به شبکه متعلق است خیر یا حق دانسته می‌شود. این امر باعث می‌شود که بینندگان دچار توهم برگزیدگی و قوم برتر بودن شوند.

همچنین برنامه‌های تبشیری سعی می‌کنند برای جلب مخاطب بر رجا و امید دینی در برنامه‌ها بیشتر تکیه کرده، از اهمیت خوف و ترس دینی بکاهند و فقط جلوه رحمانیت خداوند یا مسیح را نشان دهند تا مخاطبان به برنامه‌ها توجه کنند. به این شکل برنامه‌های مذکور بر توهم اینکه مخاطبان آنها جماعتی بی‌عیب‌اند و دائماً مورد توجه و لطف خداوند هستند می‌افزایند.^۳

1. Evangelism

2. Televangelism

۳. اصطلاح اونجلیسم [یا به تعبیر برخی انجیل‌گرایی یا مسیحیت انجیلی] که برای اشاره به روندی فزاینده‌ای در مسیحیت به‌کار می‌رود، تأکیدی خاص بر جایگاه کتاب مقدس در زندگی فرد مسیحی دارد؛ از این رو هم بنیادگرا است چرا که بدون تأویل، به نص کتاب مقدس رجوع می‌کند و هم طرفدار صهیونیسم است؛ چرا که پیشگویی‌های عهد عتیق و تعالیم آن مبتنی بر حمایت از قوم بنی اسرائیل و لزوم بازگشت یهودیان به بیت المقدس را لازم الاجرا می‌داند.

۴. آلیستر مک گراث، درسنامه الهیات مسیحی، مترجم: بهروز حدادی، قم، مرکز مطالعات ادیان و مذاهب، ۱۳۸۶، ص ۲۴۳.

۵. به همین دلیل در حیطه ماهواره عملاً مسیحیان تبشیرگرا همه پروتستان هستند.

۶. استیون سائزر، صهیونیسم مسیحی، مترجم: حمید بخشنده، قدیسه جوانمرد، قم، کتاب طه، ۱۳۸۶، ص ۴۳ - ۴۴.

۷. همان، ص ۱۸۷، همچنین، ص ۱۷۰.

۸. همان، ص ۲۲۷ - ۲۲۹.

9. Televangelism

10. Protestant Evangelicals

11. Martyn Percy, Televangelism, in Encyclopedia of new religious movements, Rutledge, London & New York, 2006, p 558

12. Julie J. Ingersoll, Televangelism, Contemporary American Religion, Ed. Roof clark. Macmillan, New York, 2000, Vol. 2, p 728

13. broadcasting

14. Rarrow casting

15. martyn, Percy, p 558

۱۶. به اقصی نقاط جهان برو و همه ملل را تعلیم ده (متی ۲۸:۱۹) -

17. Richard Armstrong, Televangelism, Encyclopedia of Religion, communication, and media, Daniel A. Stout, Rutledge, New York & London, 2006, p 423.

18. Ibid

19. Revivalist preachers

20. Dwight moody

21. Billy Sunday

22. Charles Finney

23. Electronic chorch

24. Jerry Falwell

25. Baptist

26. James Kennedy

27. Presbyterian

28. Fred Price



29. nondenominational
30. Pentecostal
31. Jimmy Swaggart
32. Jim & Tammy Bakker
33. Oral Roberts
34. Julie. J Ingersoll, Vol. 2, p 722
35. Phillip Charles Lucas, Religions broadcasting, in Encyclopedia of Religion, Ed. In chief: Mircea Eliade, 2ed, 2005, 11, p 7714
36. Ibid.
37. Kenneth Copland
38. Robert Tilton
39. Robert Schuller
40. Ibid.
41. abundance
42. Ibid.
43. Phillip Charles Lucas, vol. 11, p, 7715
44. دانیل استوت، برگزیده دانش‌نامه دین، ارتباطات و رسانه، گروه مترجمان، قم، دفتر عقل، ۱۳۸۸، ص ۹۸.
45. Nondenominational
46. <http://www.cnl.info/about-us/faq.php>
47. Ibid, 426
48. احمد شاکرنواد، مذهب و انتخابات در آمریکا، روزنامه کارگزاران، ۲۹/۱۰/۸۶: <http://kargozaaran.com/۸۶/۱۰/۲۹/۱۹۱۹۳?ShowNews.php>
49. Phillip Charles Lucas, vol. 11, p 7714
50. Jimmy Swaggart
51. Jim and Tammy Faye Bakker
52. Richard N. Armstrong, p. 425
53. Jessica Hahn
54. Ibid.
55. Los Angeles Times/September 12, 2004, By William Lobdell And: Los Angeles Times/September 18, 2004, By Andrew Gumbel.
56. Douglas Goodman
57. www.news.bbc.co.uk/z/hi/uk-news/england/london/3020832.stm.2009-12-21.
58. Ted Haggard
59. Kent Hovind
60. Michael Reid
61. Todd Bentley
62. www.news.bbc.co.uk/z/hi/uk-news/england/london/3020832.stm.2009-12-21.



63. Julie J. Ingersoll, vol2, p 723

64. Richard N. Armstrong, p. 425

65. Ibid, 425-426

۶۶. محمدی، مجید، دین و ارتباطات، تهران، کویر، ۱۳۸۲، ص ۹۵.

67. Martyn Percy, p 559.

68. Ibid, p.560

۶۹. مجید محمدی، ص ۱۴۱ - ۱۴۲.

۷۰. همان، ص ۱۸۱.

71. Stewart. M Hoover, Media and Religion, in Encyclopedia of Religion, ed. Mircea Eliade, 2ed, 2005, Vol. 9, p 5808.

72. Martyn Percy, p 560.

73. Richard Armstrong, p 424.

۷۴. مجید محمدی، ص ۱۵۸ - ۱۵۹.

